

Apoteket – helsevesen eller butikk?

Michael 2010;7:368-70.

Hamran O. *Riktig medisin? En historie om apotekvesenet*. Oslo: Pax Forlag A/S, 2010. 391 s. ref., ill. Pris: NOK 399,- . ISBN: 978-82-530-3295-5.

Damen bak disken på apoteket var tydelig skuffet over at jeg så uberørt hadde passert de ruvende reoler med kosmetikk og kosttilskudd bare for å be om blodtrykkmedisin på blå resept. Hennes salgsframstøt var nesten desperat da jeg rakte fram bankkortet for å betale: Jeg hadde så skrakkete hender, kanskje jeg trengte den hudkremen de hadde tilbud på akkurat denne uken?

Apoteket har forandret seg fra tidligere tiders fornemme opphøydhed til dagens preg av å være butikk blant butikker, fra å være helsevesenets forlengede arm til å bli en forretning på kundens premisser.

Før hadde apoteket en nimbus av å være stedet for sannhetens øyeblikk, her ble resultatene av sykehusets undersøkelser og legens overveielser, konkretisert i teksten på resepten, omsatt i noe håndfast, tabletter eller miksturer som du skulle ta, det videre ansvar var ditt! Nå er apoteket stedet man lurer på om man blir sprekere av de opppreklamerte piller X eller gjør mer lykke ved å smøre seg inn med salve Y.

Det er dette avsnittet av vår moderne medisinshistorie Hamrans nye bok handler om.

Etter noen generelle innledningskapitler som beskriver apotekvesenets bakgrunn i Norge, konsentreres interessen om tiden fra 1980-årene og opp til nå, der innføringen av ny apoteklov i 2001 er det viktigste skillet. Olav Hamran er ingen nykommer i feltet. Han ga blant annet ut en bok om

norske farmasøytters historie i 2008 (1). Hamran er til daglig leder for det nasjonale medisinske museum ved Norsk Teknisk Museum, så han ferdes i et miljø der man er vant til å se medisinske framskritt i et bakoverrettet perspektiv.

Faghistorikeren Hamran fornekter seg ikke. Han har dessuten støttet seg på et team av dyktige medarbeidere. Teksten har rikelige fotnoter og en omfattende litteraturliste for den som vil gå videre i stoffet. Illustrasjonene er mange og gode.

Men hva var det så egentlig som skjedde med apotekene? Det er komplisert. Apotekene som opprinnelig produserte legemidler selv, samtidig som de hadde ansvar for å holde et sortiment som kunne dekke befolkningens behov, endret seg da den farmasøytiske industrien etter hvert overtok så å si all produksjon. Mens apotekeren tidligere både hadde hatt daglig bruk for sin farmasøytiske kompetanse og sin medisinske og samfunnsmessige ansvarsfølelse, ble hennes eller hans rolle mer og mer å styre et rent salgsapparat. Apotekernes spesielle rolle var gjenspeilt i offentlige privilegier og reguleringer – for de fleste også ved at de hadde en god økonomi (2, 3).

Denne blandingen av å skulle vokte fag, samfunn og butikk avstedkom interne prosesser i miljøet. Dette er beskrevet i boka og er et stykke stands- og profesjonshistorie. Bekymringene i bransjen var store, ofte med henvisning til historie og tradisjoner som ikke måtte rokkes, men det var også uenigheter, der blant annet personlige interesser ofte veide tungt.

Apotekene kom imidlertid under et spesielt ytre press i siste del av 1900-tallet, fordi det nå vitterlig var blitt salget av industriens preparater som dominerte nesten fullstendig. Hva var da så spesielt med apotekene? Og kanskje var prisene på medikamenter for høye? I en tid da frie markedskrefter var et mantra, måtte det simpelthen skje noe med denne vernede bransjen. Og det gjorde det til gangs da apotekloven trådte i kraft 1. mars 2001. Før var alle apotek, bortsett fra de offentlige sykehusapotekene, privat eid i form av enkeltmannsforetak. Nå kastet vel forberedte, utenlandsk dominerte apotekkjeder seg over dem og overtok det aller meste ved hjelp av ulike teknikker. Hamrans sider 274-275 om apotekkjedene er et lynkurs i kapitalismens dynamikk og om hvordan norske politikere hadde sørget for at inntektene fra norske apotek ble overført til utlandet.

Et stort antall apotekere sluttet i sitt yrke tilknytning til omleggingen. Dette var dels av demografiske grunner, fordi mange var eldre. Dermed forsvant en del av motstanden. Men apotekerne solgte gjerne sine apotek for store beløp, hvilket åpenbart bidro til å døyve deres eventuelle faglige ruelse.

De pensjonerte apotekere var imidlertid sikkert glade for å være ute av det som hendte etterpå, da beskyldninger svirret mot apotekene om umo-

ralsk maksimering av profitt, om kartellvirksomhet, prisjuks og svindel av Folketrygden, økonomiske fordeler på pasientenes og fellesskapets bekostning osv. (s. 325). Økokrim ble koplet inn i 2006 og det gikk unna, ikke minst i offentligheten, detaljert beskrevet i Hamrans bok.

Sykehusapotekene er blitt igjen som offentlige og som å være en del av helsevesenet med dets etiske og faglige krav. Hamran refererer sykehusapotekenes jubileumsskrift fra 2006 (4), redigert av sjefen for Rikshospitalets apotek, Nina Refsum. Hamran inntar i sin bok stort sett historikerens tilbaketente og distanserte rolle. Han tar således sjelden noe standpunkt, men her er han faktisk gjennom sin språkbruk og anvendelse av anførelstegn tendensiøs på en subtil måte (s. 343-344). Det kan nemlig hende at Nina Refsums argumenter for å bevare apotekenes faglighet og samfunnsprofil ikke bare er arvegods fra 1990-årene, men tanker som fortsatt er gyldige.

For den som er interessert i nyere norsk apotekhistorie, er Hamrans *Riktig medisin?* riktig medisin. Anbefales!

Litteratur

1. Hamran O. *Farmasøytens historie i Norge 1858-2008*. Oslo: Press, 2008.
2. Sverre N Aa. *Et studium av farmasiens historie*. 2. utgave. Oslo: Norges Apotekerforening, 1982.
3. Johannessen FE, Skeie J. *Bitre piller og sterke dråper: norske apotek gjennom 400 år 1595-1995*. Oslo: Norsk farmasihistorisk museum, 1995.
4. Refsum N (red). *Sykehusapotek i 150 år – fordi trygghet er avgjørende*. Oslo: Sykehusapotekene ANS/Unipub, 2006.

Øivind Larsen
Universitetet i Oslo
Institutt for helse og samfunn
oivind.larsen@medisin.uio.no